

УДК 378.018.43-043.86"1950/1980"(477)

DOI 10.12958/2227-2844-2020-6(337)-138-157

Ковпак Олена Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри соціальної роботи
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,
м. Старобільськ, Україна.
kovpaklena22@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8045-1570>

РОЗВИТОК ЗАОЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У 1950-1980-х рр. В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У процесі пошуку шляхів удосконалення сучасної освіти в Україні необхідно спиратися на поєднання минулого досвіду та новітніх досягнень. Для розуміння тих чи інших педагогічних явищ і процесів у галузі заочної педагогічної освіти їх необхідно розглянути з урахуванням історичних умов. За час свого існування в Україні заочна педагогічна освіта пройшла тривалий і непростий шлях. На її становлення та розвиток впливало ряд чинників: соціальні, суспільно-політичні і економічні. Природним є те, що здобутки й суперечності заочної педагогічної у 1950–1980 рр. вплинули на її подальше функціонування. Так, при виробленні ефективної моделі заочної педагогічної освіти, для її застосування в умовах сьогодення, важливо узагальнити накопичений досвід і глибоко вивчити її розвиток в історичному контексті.

Розвиток вищої педагогічної освіти в Україні в різні історичні періоди проаналізовано в дослідженнях О. Глузмана, В. Майбороди, Н. Дем'яненко, Н. Венцевої, Т. Васильчук та ін. Соціально-історичні, політичні та економічні умови розвитку освіти в Україні розглядали І. Бик, Є. Калінкін, І. Коляска, Т. Куцаєва, Н. Коротенко та ін. Проте розвиток заочної педагогічної освіти в Україні в історичному контексті як окрема наукова проблема залишився поза увагою дослідників.

Мета статті – проаналізувати історичний контекст розвитку заочної педагогічної освіти в Україні у 50–80-х рр. ХХ ст.

Із початку свого існування заочне навчання відкривалося як одна з додаткових форм освіти, в основі якої лежала ідея поєднання навчальної діяльності з трудовою, принципи доступності й самоосвіти. Вона надавала можливість здобуття освіти різним верствам суспільства, а згодом набула статусу окремої самостійної освітньої системи.

Друга світова війна завдала Україні величезних втрат у всіх галузях життя суспільства. Освіта також зазнала великих руйнувань, що пов'язані з загибеллю багатьох учителів, знищенням навчальних закладів і перебуванням молодого покоління на фронті.

Н. Бикова у своїй роботі зазначала, що після закінчення війни ситуація з кадрами була вкрай тяжкою, дуже гостро постала проблема підготовки спеціалістів із вищою освітою. Вона наголошувала, що ніколи в країні заочна освіта не набувала такого розмаху: розгорталася мережа навчально-консультаційних пунктів, різноманітних курсів з підвищення кваліфікації, була розпочата прискорена підготовка інженерів та педагогів із числа осіб із середньою спеціальною освітою. Контингент студентів значно розширився (Бикова, 2006, с. 252). Заочна освіта стала одним із найважливіших засобів вирішення кадрової проблеми, зважаючи на її економічну вигідність для держави і доступність для молоді.

Післявоєнний період в історії України – це період відбудови всіх галузей народного господарства, який базувався на розвитку науки й техніки, що вимагало освічених і кваліфікованих фахівців, тому освіті надавалось дуже велике значення. У 1949 р. на XVI з'їзді КП(б)У М. Хрущов зазначав: *„Разом з успішною відбудовою і дальшим розвитком промисловості, транспорту та сільського господарства відбувається невпинне зростання науки й культури Радянської України. Відбудова й нове будівництво шкіл та культурних закладів, здійснення загальної обов'язкової початкової освіти, зростання числа учнів, збільшення числа спеціалістів, яких випускають вищі школи, дальший розвиток науки, літератури й мистецтва – така загальна картина культурного піднесення народу”* („Рішення XVI з'їзду”, 1949, с. 1).

Перед органами народної освіти було поставлено завдання про завершення обов'язкової початкової освіти та в подальшому здійснення загального семирічного навчання в селах і десятирічного – в містах. Щоб виконати поставлене завдання, необхідно було збільшити кількість загальноосвітніх шкіл і кількість учнів у школах. Це зумовило потребу в нових педагогічних кадрах та підвищенні кваліфікації працюючих учителів.

На з'їзді також підкреслювалась загальна важливість професії вчителя. У зв'язку з цим ЦК ВКП(б) визнав необхідним звернути увагу на роботу вчителів у школі, і тогочасний український уряд прийняв ряд постанов про їх заохочення, надання пільг та підвищення заробітної плати.

У перші роки запровадження семирічного навчання проблема кваліфікованих педагогічних кадрів постала дуже гостро, оскільки новоорганізовані семирічні школи були, в основному, малокомплектними, і для таких шкіл потрібні вчителі, які змогли б викладати декілька предметів, не обов'язково споріднених між собою. Зростання кількості семирічних і середніх шкіл вимагало збільшення заходів з підготовки педагогічних кадрів через заочне навчання вчителів початкових шкіл і покращення якості їх підготовки (Там само, с. 2-4).

Порівняно з довоєнним часом на початку 1950-х рр. відбуваються значні кількісні зміни в системі загальної середньої освіти. У зв'язку з переходом до загальної середньої освіти у великих промислових містах і обласних центрах та загальної семирічної – у решті міст і в сільській місцевості – за п'яту п'ятирічку (1950–1955 рр.) кількість середніх шкіл в Україні збільшилася з 4039 до 5985, а учнів у цих школах – з 2 млн. 608 тис. до 3 млн. 161 тис. („Величні перспективи”, 1967, с. 5).

На XIX з'їзді компартії України велику увагу було приділено завданню підготовки спеціалістів, визначеному проектом Директив XX з'їзду КПРС. „Інтереси дальшого розвитку народного господарства і культури, – говорив у своїй доповіді О. І. Кириченко, – вимагають поліпшення підготовки спеціалістів із вищою і спеціальною середньою освітою, розширення системи навчання без відриву від виробництва, поліпшення підготовки масових кадрів кваліфікованих робітників”. У період п'ятої п'ятирічки на заочних та вечірніх відділах ВНЗ й технікумів навчалася понад 200 тис. чоловік, що на 124 тисячі більше, ніж у 1950 р. (Там само, с. 7).

Постановою Ради міністрів СРСР і Центрального комітету КПРС від 30 вересня 1954 р. „Про поліпшення підготовки, розподілу і використання спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою” було встановлено додаткові пільги для студентів, які навчалися без відриву від виробництва: щорічні додаткові відпустки, збереження заробітної плати на період складання заліків та екзаменів (Ніконов & Горювський, 1968, с. 31–32).

Протягом 1956–1960 рр. у Радянському союзі було заплановано надання загальної середньої освіти в містах і сільській місцевості шляхом навчання дітей і молоді в середніх загальноосвітніх закладах (десятирічка) і середніх спеціальних навчальних закладах („Величні перспективи”, 1967, с. 4).

Відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 25.05.1955 р. № 1015 право викладати в 5–10 класах середньої школи мали лише вчителі з закінченою вищою освітою. У зв'язку з цим протягом найближчих років необхідно було охопити заочним навчанням велику кількість учителів, які не мали відповідної педагогічної освіти і тому Міністерство освіти УРСР зобов'язало завідуючих обласними відділами народної освіти вживати заходи для посилення надходження заяв від учителів про вступ на заочні відділи (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1855, арк. 193-194).

Друга половина 50-х рр. XX ст. характеризувалася початком кардинальних змін, пов'язаних з лібералізацією всього суспільного життя і так званою десталінізацією, що стала особливо активною і радикальною після XX з'їзду КПРС (лютий 1956 р.). З'їзд розпочав пошук нових шляхів економічного, соціально-політичного розвитку країни,

обумовлених об'єктивними вимогами часу і, перш за все, науково-технічною революцією, яка розгорнулася у всьому світі. Було прийнято рішення й надалі забезпечувати випереджальний ріст важкої промисловості, чорної та кольорової металургії, вугільної та нафтової промисловості, енергетики, машинобудування, виробництва хімічних продуктів та будівельних матеріалів. Виконання цього завдання було неможливим без безперервного технічного прогресу, впровадження в промисловість і транспорт новітніх досягнень науки, техніки та передового досвіду (Єгоров & Боголюбов, 1986, с. 16–17).

Було розроблено програму підйому сільського господарства, в основу якого було покладено розвиток зернового господарства. У зв'язку з цим були прийняті рішення щодо освоєння цілих земель та різке збільшення посівів кукурудзи.

У другій половині 50-х років було здійснено радикальні реформи і в промисловості. Закон „Про дальше вдосконалення організації управління промисловістю і будівництвом в Українській РСР” (1957 р.) ліквідував стару систему галузевого, вертикального, централізованого управління і запровадив систему раднаргоспів, які здійснювали територіальне планування й управління промисловістю та будівництвом у рамках відповідних економічних адміністративних районів.

У цей період Україна стала пріоритетним регіоном для капітального будівництва. Зокрема, було здійснено будівництво Дніпродзержинської, Каховської і Кременчуцької теплових електростанцій, інтенсивно споруджувалися шахти в Донбасі, були освоєні нові вугільні басейни – Львівсько-Волинський і Дніпровський буровугільний, розбудовувався Криворізький залізорудний басейн, введені в дію чотири гіганти „великої хімії” – Роздольський гірничохімічний комбінат, Черкаський і Чернігівський заводи хімічних волокон, Дніпропетровський шинний завод (Баран & Даниленко, 1999, с. 94–95).

У галузі вищої освіти головними завданнями були всебічне покращення якості підготовки спеціалістів на основі тісного зв'язку навчання з виробництвом, правильне розміщення вищих навчальних закладів в країні, наближення їх до виробництва, постановка навчальної роботи відповідно до сучасного рівня техніки.

Слід зазначити, що на XX з'їзді компартії України одним із важливих завдань був широкий розвиток заочного навчання у ВНЗ, технікумах та інших середніх навчальних закладах („XX з'їзд”, 1956, с. 4).

Відповідно до правил прийому 1956 р. в заочні та вечірні вищі навчальні заклади поза конкурсом першочергово приймалися вчителі 5–10 класів. Учителів 1–4 класів та працівників установ народної освіти приймали за конкурсом на вільні місця після зарахування вчителів 5–10 класів (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1855, арк. 40).

Необхідно зауважити, що радикальні хрущовські реформи в цей час не минули і освітню сферу, метою яких була політехнізація освіти та наближення її змісту до життя в умовах науково-технічного прогресу, що було одним із ідеологічних інструментів тогочасної влади: підготувати універсального фахівця здатного працювати на користь „радянській державі”.

У другій половині 1950-х рр. з метою забезпечення міцної основи для розгортання науково-технічної революції необхідність подальшого покращення якості народної освіти було зафіксовано на законодавчому рівні. У 1959 році було прийнято рішення про обов'язкову загальну восьмирічну освіту та перетворення десятирічних шкіл на різні типи середніх загальноосвітніх шкіл („Закон „Про зміцнення”, 1959). У зв'язку з цим продовжувала зростати потреба в додаткових педагогічних кадрах, дефіцит яких намагалися ліквідувати шляхом розширення підготовки вчителів на заочній формі навчання.

Цей період у розвитку заочної педагогічної освіти був направлений на більш повне задоволення потреб загальноосвітньої школи у вчительських кадрах і розширення мережі шкіл робітничої і сільської молоді. Використовувався вже накопичений досвід підготовки вчителів на заочних відділеннях педагогічних ВНЗ, які були не лише важливим джерелом поповнення шкіл педагогічними кадрами, а й засобами підвищення їх кваліфікації (Лазарев, 2004).

17 лютого 1956 р. видано Наказ Міністра вищої освіти СРСР № 167 „Про заходи з подальшого покращення заочного навчання у вищій школі”. Зокрема, цим документом на начальників головних управлінь та директорів заочних вищих навчальних закладів покладено обов'язки забезпечення навчально-методичними матеріалами студентів-заочників, проведення роз'яснювальної роботи серед працівників відповідних галузей народного господарства й культури тощо (там само).

Обговорюючи питання зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в країні Рада міністрів СРСР наголосила на тому, що у розвитку вищої школи треба йти насамперед шляхом вечірньої і заочної освіти. Потрібно було поліпшити забезпечення студентів-заочників підручниками, друкованими лекціями та іншою літературою, створивши для цих цілей потрібну поліграфічну і видавничу базу. Складання екзаменів і заліків студентами, які вчилися без відриву від виробництва, треба організовувати в різні терміни протягом усього року („Про зміцнення”, 1958, с. 18).

У Законі „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР” від 17 квітня 1959 року („Закон „Про зміцнення”, 1959) йшлося про необхідність покращення й розширення заочної освіти шляхом зміцнення заочних ВНЗ, розвитку заочної освіти на базі стаціонарних ВНЗ. Для цього треба було вечірні та заочні ВНЗ, факультети, відділи, навчально-

консультаційні пункти укомплектовувати кваліфікованими професорсько-викладацькими кадрами, розширити підготовку вчителів для початкових шкіл, завершити перехід на комплектування всіх шкіл учителями з вищою освітою, організувати підготовку вчителів з агрономії, тваринництва, техніки та інших спеціальних дисциплін.

Велике значення для розвитку заочної освіти мала Постанова Ради міністрів СРСР від 2 липня 1959 р. „Про пільги для студентів вечірніх і заочних вузів та учнів вечірніх і заочних середніх спеціальних навчальних закладів”. Згідно з нею студентам-заочникам надавалася відпустка на період вступних іспитів та оплачувана відпустка на підготовку й захист дипломних робіт. Особам, які успішно навчалися, частково відшкодовувалась вартість проїзду до навчального закладу. Студентам-заочникам останнього року навчання надавався щотижневий вільний день з оплатою 50% середньої заробітної плати тощо. Ця постанова створювала сприятливі умови для розширення масштабів підготовки вчителів без відриву від виробництва (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2520, арк. 65–67).

Економічний та культурний розвиток УРСР у роки семирічки (1959–1965 рр.) вимагав подальшого вдосконалення системи вищої освіти. Важливе місце в цьому займала мережа заочних навчальних закладів, кількість яких постійно збільшувалася. Рішеннями XXI з'їзду компартії СРСР визначалися серйозні недоліки в організації заочної освіти й обговорювалися шляхи їх подолання та перспективи розвитку. Серед основних залишалася проблема перепідготовки вчителів та підвищення їх кваліфікації у якнайкоротший термін (Червоненко, 1959).

Протягом 1959–1965 рр. прослідковується тенденція щодо збільшення державного фінансування на потреби вищої педагогічної освіти. Це дало змогу дещо розширити і зміцнити матеріально-технічну базу педагогічних інститутів та університетів, створити сприятливі умови для навчально-виховної й наукової роботи, покращити побутові умови студентів.

Намагаючись поліпшити форми та методи навчально-виховної роботи у школах, органи народної освіти України особливу увагу приділяли охопленню вчителів, які не мали вищої педагогічної освіти, заочним та вечірнім навчанням.

У зв'язку з новими вимогами та подальшим розвитком науково-технічного прогресу в педагогічних навчальних закладах удосконалювалися навчальні плани й програми. Зокрема, особлива увага приділялася політехнізації навчального процесу, що також вимагало перепідготовки вчителів, а заочна освіта була найдоступнішим її способом.

Протягом 1959–1965 рр. педагогічні інститути України на стаціонарі підготували 39 096 учителів, на заочних відділах – 60 975. Такі

цифри свідчать про популярність та затребуваність заочної педагогічної освіти (Браницький, 1967, с. 45).

Відповідно до рішень XXI з'їзду КПРС та Закону „Про народну освіту” заочне навчання й надалі потребувало розширення. У науково-методичному кабінеті з заочного навчання вчителів Міністерства освіти УРСР зазначали, що незважаючи на те, що в школах з року в рік зростала кількість учителів з вищою освітою, число зачників дедалі збільшувалося. На той час заочно навчалось багато вчителів у зв'язку з потребою викладачів широкого профілю, щоб отримати другу спеціальність. Поява виробничого навчання в середніх школах вимагала таких спеціалістів, як агроном, тваринник, технік. Їх готували в педагогічних ВНЗ шляхом заочного навчання. Певна кількість учителів працювала в школах без відповідної педагогічної освіти. Також на заочній формі навчання отримували спеціальну освіту вихователі дошкільних навчальних закладів (Строй, 1961, с. 71).

За словами заступника завідуючого відділом науки і культури ЦК КП України В. Пітова (1961), підготовка кадрів без відриву від виробництва набула широкого розвитку. В Україні на початку 1960-х р. за цією системою навчалось близько 200 тис. студентів, це більше ніж у денних ВНЗ. За останні два роки на заочні й вечірні відділи ВНЗ прийом збільшився більше ніж удвічі. У зв'язку з перебудовою усєї системи освіти заочна та вечірня підготовка кадрів висувались на перший план. Причиною цього було не тільки кількісне зростання, а й те, що саме така система давала можливість якнайкраще здійснити принцип поєднання навчання з працею. Посадовець наголошував: *„Треба не лише змінити ставлення до цього виду навчання, але й знайти шляхи його дальшого удосконалення”* (с. 40).

У 1962 р. Верховна Рада УРСР встановила той факт, що в Україні було здійснено перехід від загального обов'язкового семирічного до загального обов'язкового восьмирічного навчання. У 1961 р. було завершено реорганізацію семирічних шкіл у восьмирічні, закінчувалося перетворення десятирічних шкіл в одинадцятирічні загальноосвітні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням. У цей час збільшилася кількість шкіл-інтернатів, шкіл з продовженим днем, дошкільних закладів.

У ході виконання Закону „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР” на початку 1960-х рр. було перебудовано систему підготовки педагогічних кадрів для шкіл. Тепер підготовка вчителів проводилася не тільки в педагогічних навчальних закладах, а й у технічних ВНЗ на інженерно-педагогічних факультетах, у сільськогосподарських інститутах – на агропедагогічних факультетах, у державних консерваторіях – на педагогічних факультетах та в Київському

художньому інституті. Продовжувала розширюватися вечірня й заочна освіта вчителів, проводилася постійна робота з їх перепідготовки.

Важливим результатом перебудови системи народної освіти в Україні було розширення заочних освітніх закладів. У 1961–1962 н. р. у вищих і середніх спеціальних закладах освіти 52,3% студентів і учнів навчалися без відриву від виробництва („Постанова Верховної”, 1962, с. 4–5).

Про важливість заочної освіти свідчить Постанова Ради міністрів СРСР „Про дальше поліпшення вищої і середньої спеціальної заочної і вечірньої освіти” від 9 квітня 1964 року, у якій керівників підприємств зобов’язували надавати кошти для будівництва приміщень для заочних та вечірніх філіалів, відділів і навчально-консультаційних пунктів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів. У постанові йшлося про необхідність покращення навчально-матеріальної бази заочних навчальних закладів: надання приміщень, забезпечення студентів літературою й навчальними посібниками тощо („Постановление Совета”, 1964).

Як бачимо, у 1950–1960-ті рр. процеси післявоєнної відбудови, інтенсивного розгортання науково-технічної революції, початку переходу до обов’язкової загальної середньої освіти зумовили необхідність підготовки великої кількості вчителів. З метою ліквідації дефіциту педагогічних кадрів створювалися всі можливі умови для розширення заочної педагогічної освіти. Крім того, на її розвиток великий вплив справила політехнізація усієї системи освіти.

Наступні двадцять років історії нашої країни характеризувалися добою „застою” та згортанням хрущовських реформ. Головним завданням, яке ставилося тоді перед освітою, було охоплення навчанням усієї неосвіченої молоді. Це було одним із методів русифікації та асиміляції українців радянськими керівниками.

У 1970-х рр. процес переходу до загальної середньої освіти усієї молоді був важливим питанням органів влади і народної освіти. Підтвердженням цього є доповідь О. Маринича „Завдання шкіл та органів народної освіти у новій п’ятирічці” у якій він наголошував, що в умовах бурхливої науково-технічної революції величезне політичне, економічне й соціальне значення має завдання переходу до загальної середньої освіти молоді. Він говорив, що протягом останніх років серед педагогічних кадрів відбулися якісні зміни, але до цього часу близько 40% учителів все ще не мали вищої освіти і в багатьох школах були вчителі, які викладали предмети без відповідної спеціальності (Маринич, 1971, с. 1, 11). Зазначимо, що для розв’язання цієї проблеми важливу роль продовжувала відігравати заочна форма навчання.

У 1972 р. ЦК КПРС прийняв Постанову „Про заходи з подальшого вдосконалення вищої освіти в країні”. У постанові підкреслено важливість вищої освіти у прискоренні темпів науково-

технічного прогресу і її зростаючий вплив на розвиток економіки й культури. Тому, як свідчить документ, розвиток вищої освіти був важливим завданням уряду. Удосконалення й розвитку потребувала й заочна освіта. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти, міністерства й відомства, які мали у своєму підпорядкуванні ВНЗ, повинні були поліпшити підготовку спеціалістів на вечірній і заочній формі навчання, переглянути перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка кадрів, покращити якісний склад кафедр, поліпшити діяльність підготовчих відділень тощо (У ЦК КПРС”, 1972, с. 1, 3).

Постановою „Про стан народної освіти і заходи по дальшому вдосконаленню загальної середньої, професійно-технічної, середньої спеціальної і вищої освіти в СРСР” (1973 р.) визначено, що найважливішим державним завданням є послідовне здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення загальної середньої, професійно-технічної, середньої спеціальної і вищої освіти відповідно до потреб розвитку економіки, науки і культури, суспільного і науково-технічного прогресу, завершення переходу до загальної середньої освіти молоді, поліпшення якості підготовки спеціалістів („Постанова «Про стан»”, 1973).

Міністерство освіти УРСР, вивчаючи стан укомплектування шкіл республіки вчительськими кадрами, орієнтувало органи народної освіти на максимальне заохочування до заочного навчання всіх учителів, які не мали вищої освіти. У листопаді 1973 року Колегія Міністерства УРСР розглянула питання „Про підготовку та виховання вчительських кадрів у педагогічних інститутах республіки за заочною формою навчання”. Педагогічні інститути УРСР, у тому числі їх заочні відділення, відіграли важливу роль у завершенні переходу до загальної середньої освіти молоді. У 1971–1975 рр. педагогічні ВНЗ України заочно підготували понад 47 тис. учителів (Нестеренко, 2011, с. 16).

У документах навчально-методичного кабінету заочно-педагогічної освіти УРСР зазначалось, що у 1974 р. в педагогічних інститутах України навчалось більше 92 тис. студентів, з них майже 45 тис. осіб здобували освіту заочно. Незважаючи на труднощі, які виникали у зв’язку з навчанням на заочній формі, ставилося завдання підвищити якість підготовки відповідно до вимог науково-технічного прогресу та у зв’язку з переходом шкіл на новий зміст навчання (Капелюшний, 1974, с. 99).

Треба зазначити й те, що у середині 1970-х рр. прослідковувалося зменшення набору студентів-заочників, хоча система заочної освіти продовжувала розвиватися й удосконалюватися (Нестеренко, 2011, с. 17).

З метою поліпшення спеціальної підготовки педагогічних кадрів та удосконалення їх професійної майстерності в педагогічних ВНЗ

України створювалися навчально-методичні ради з заочної освіти. Загальне ставлення відділів народної освіти та громадських організацій до підвищення кваліфікації педагогічних кадрів шляхом заочного навчання було дуже серйозним. Діяли ради співпраці, за допомогою яких педагогічні ВНЗ разом з органами народної освіти та громадськими організаціями комплектували заочні відділення, розробляли заходи щодо створення належних умов для студентів та влаштування їх на роботу за фахом, а також відбувалося вивчення й узагальнення передового досвіду роботи вчителів, які навчалися заочно (Там само, с. 17).

У 1974 р. було введено в дію Закон УРСР „Про народну освіту” („Закон УРСР”, 1974) у якому йшлося про покращення матеріального становища й освітнього рівня народу, що створило сприятливі умови для здійснення обов’язкового восьмирічного навчання та переходу до загальної середньої освіти, розвитку професійно-технічної та вищої освіти. У цьому ж законі говорилося: *„...невпинне зростання продуктивних сил і науково-технічний прогрес настійно вимагають всебічного розвитку підрастаючого покоління, забезпечення народного господарства висококваліфікованими робітниками і спеціалістами, дальшого підвищення рівня загальної і професійної освіти населення СРСР”* (там само, с. 2).

У статті 21 Закону йшлося про те, що підвищення рівня освіти населення й обов’язкова загальна середня освіта є однією з найважливіших умов соціально-політичного й економічного розвитку українського суспільства (там само, с. 7).

Для розвитку народної освіти особливе місце відводилося педагогічним кадрам, які були необхідні для надання якісної обов’язкової середньої освіти.

У статті 67 Закону говорилося, що до роботи у дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих закладах освіти допускалися педагогічні працівники, які мали відповідну освіту (там само, с. 15).

Одним із завдань вищих навчальних закладів була підготовка науково-педагогічних кадрів, і важливу роль у цьому відіграла система заочної педагогічної освіти. Підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів без відриву без виробництва заохочувалися державою. Відповідно до законодавства студенти, які навчалися без відриву від виробництва, мали право на додаткові відпустки, скорочений робочий тиждень та інші пільги.

У квітні 1974 р. Міністерством освіти СРСР була проведена Всесоюзна нарада проректорів педагогічних інститутів по заочному навчанню, на якій було підбито підсумки підготовки педагогічних кадрів за заочною формою навчання і накреслено шляхи дальшого поліпшення заочної освіти.

Колегія Міністерства освіти СРСР 29 квітня 1974 р. розглянула наслідки Всесоюзної наради проректорів педінститутів по заочному навчанню, схвалила її рекомендації і прийняла рішення, в якому відзначила велику роль заочного навчання як дієвої форми підготовки та підвищення кваліфікації вчительських кадрів (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8800, арк. 19–20).

На XXV з'їзді КПРС (1976 р.) зазначалося, що за останні роки було оновлено зміст навчального процесу у ВНЗ, у тому числі й у педагогічних, зміцнена матеріальна база освіти, значно поширено мережу загальноосвітніх закладів освіти, удосконалено форми навчально-виховної роботи у педагогічних інститутах, проте існувало ще й багато недоліків. Тому основним завданням залишалось поліпшення підготовки вчителів та їх перепідготовка, де велика роль належала заочній освіті („Шляхи розвитку”, 1976, с. 3–5).

80-ті рр. XX ст. характеризуються стабілізацією загальної кількості студентів і тенденцією до рівноваги тих, що навчаються на денній формі та без відриву від виробництва. У цей час склалася чітка система з координації діяльності педагогічних інститутів, які здійснювали підготовку спеціалістів без відриву від виробництва (Лазарев, 2004).

У 1984 р. було накреслено і прийнято основні напрямки реформи загальноосвітньої і професійної школи метою, якої було подолання кризових явищ у освіті, що пов'язані із застійними процесами, характерними у цей період для всіх сфер життя суспільства. Основними завданнями реформи було: усунення наявних недоліків у системі освіти, підвищення якості освіти й виховання, покращення трудового навчання й виховання, залучення молоді до суспільно-корисної праці, підняття громадського престижу й авторитету вчителя, покращення його теоретичної і практичної підготовки тощо. Для її реалізації було видано Постанову „Про основні напрямки реформи загальноосвітньої і професійної школи” („Постановление Верховного”, 1984) якою, зокрема, було встановлено структуру загальної середньої та професійної освіти: початкова школа (1–4 класи), яка забезпечувала навчання дітей читанню, письму й рахуванню, елементарним трудовим навичкам; неповна середня школа (5–9 класи), що передбачала вивчення основ наук і вирішувала задачу загальної трудової підготовки підлітків і полегшувала вибір майбутньої професії; середня загальноосвітня і професійна школа (10–11 класи загальноосвітньої школи, середні професійно-технічні училища, середні спеціальні навчальні заклади), що забезпечували загальну середню освіту молоді, її трудову та професійну підготовку. Важливе місце у постанові відводилося питанню покращення підготовки педагогічних кадрів, що було невід'ємною частиною реформи системи освіти. У цьому напрямі було передбачено надати вчителям і вихователям найсучасніші знання і якісну практичну підготовку. У

зв'язку з цим необхідно було внести зміни до навчальних планів та програм вищих і середніх педагогічних навчальних закладів, пов'язати їх із потребами життя. Передбачалося вивчення студентами основ сучасного виробництва й методів професійної орієнтації школярів, а також підвищення рівня психолого-педагогічної підготовки, покращення організації і змісту практики. Важливим завданням було створення умов для здійснення переходу на підготовку вчителів та вихователів з вищою педагогічною освітою. Для цього також потрібно було вжити заходи щодо зміцнення матеріально-технічної бази педагогічних навчальних закладів, підвищення заробітної плати й покращення умов праці вчителів, що сприяло б підняттю авторитету вчителя в суспільстві. Укотре слід зауважити, вся постанова було охоплена ідеєю розвинутого соціалізму й виховання ідеалу „радянської людини” та ставила основною метою служіння державі й підтримку соціалістичних ідей.

12 квітня 1984 р у межах реформи була прийнята ще одна Постанова ЦК КПРС та Ради міністрів СРСР „Про заходи щодо удосконалення підготовки, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів системи просвітництва і професійно-технічної освіти та покращення умов їхньої праці та побуту”, у якій визначалося за необхідне подальше удосконалення вищої педагогічної освіти без відриву від виробництва. (*Народное образование*, 1987 с. 114–117).

Того ж року була прийнята ще одна Постанова Ради міністрів СРСР та Всесоюзної центральної ради професійних союзів „Про підвищення заробітної плати вчителів та інших працівників народної освіти” („Постановление Центрального”, 1984), зміст якої полягав у встановленні додаткової доплати для викладачів середніх спеціальних навчальних закладів за завідування заочним відділенням, сума якої обчислювалася в залежності від кількості осіб, що навчалися на відповідних відділеннях.

Друга половина 80-х рр. ХХ ст. відома в історії СРСР, і України відповідно, як період „перебудови”. У цей час відбулися кардинальні зміни у суспільно-політичному та соціально-економічному житті країни, що висунули нові вимоги до всієї системи вищої освіти, у тому числі й заочної педагогічної, які знову зумовили необхідність її вдосконалення. У світлі рішень ХХVII з'їзду КПРС Н. Ничкало зазначала: „*Створення в нашій країні єдиної системи неперервної освіти, проведення реформи школи неможливе без докорінного поліпшення підготовки педагогічних кадрів*” (Ничкало, 1987, с. 3).

13 березня 1987 р. була прийнята Постанова ЦК КПРС та Ради міністрів СРСР „Про заходи щодо докорінного поліпшення якості підготовки та використання фахівців із вищою освітою в народному господарстві” (Постановление ЦК КПСС”, 1987). Зміст цього документа полягав у тому, що вища школа була покликана впливати на швидкість розвитку суспільства, динамічне перетворення економіки, удосконалення

суспільних відносин, корінну перебудову всіх сфер суспільства. Система вищої освіти повинна була готувати кадри, які, крім професійних якостей, поєднували б у собі високу культуру, громадянську активність і, чого не могло не бути в заідеологізованих документах радянського режиму, виховувалися в дусі комуністичної моральності, радянського патріотизму. У цій постанові йшлося про необхідність перебудови системи підготовки спеціалістів без відриву від виробництва для усунення існуючих недоліків. Обов'язки Міністерства вищої освіти СРСР, міністерств і відомств СРСР та Ради міністрів союзних республік полягали в упорядкуванні підготовки спеціалістів на заочній формі навчання, зокрема, у визначенні переліку спеціальностей, за якими доцільно здійснювати таку підготовку, в перегляді мережі навчальних закладів, які проводять підготовку на заочній формі.

Ректорів ВНЗ, у яких велася підготовка спеціалістів без відриву від виробництва, зобов'язали посилити вимоги до контролю та оцінювання знань студентів-заочників, створити всі умови для навчання працюючої молоді, а керівників підприємств і організацій – надавати допомогу, сприяти працівникам, які навчаються без відриву від виробництва. Документом було передбачено необхідність зміцнення матеріально-технічної бази, організацію методичної допомоги для підвищення якісних показників навчання.

Роки перебудови дали поштовх для нових зрушень не лише в кількісному, а й у якісному розвитку заочної педагогічної освіти. У той же час, зважаючи на долю „горбачовської перебудови”, багато планів залишилися на паперах.

Таким чином, аналіз історичного контексту дозволив визначити соціально-економічні та соціально-політичні умови розвитку заочної педагогічної освіти в Україні в 50–80-х рр. ХХ століття. Уся система освіти, у тому числі й заочна педагогічна здійснювалася в умовах всеохоплюючої післявоєнної відбудови народного господарства та розгортання науково-технічної революції, що зумовило необхідність освічених і кваліфікованих працівників, підготовка яких була неможлива без учителів. Освітня державна політика у досліджуваний період була направлена на забезпечення обов'язкової загальної середньої освіти, що стало причиною дефіциту педагогічних кадрів та виявило неспроможність стаціонарних педагогічних навчальних закладів підготувати потрібну кількість спеціалістів. В умовах непростой соціально-економічної ситуації в країні заочна педагогічна освіта, зважаючи на її економічну вигідність, була важливим засобом підготовки фахівців і постійно перебувала в полі зору державних та партійних органів влади, що підтверджується низкою законодавчих актів та реформ націлених на її вдосконалення. При цьому слід зауважити, що освітня політика характеризувалась високим рівнем централізації та директивного керівництва з боку СРСР. Не можна залишити поза увагою

і факт тогочасної тотальної ідеологізації з боку комуністичної партії, яка не обійшла й систему заочної педагогічної освіти, намагаючись зробити її своїм інструментом.

Наступні наукові розвідки можуть бути направлені на дослідження суспільно-політичних та соціально-економічних умов розвитку освіти в інші хронологічні періоди.

Список використаної літератури

- 1. Баран В. К.** Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-ті рр.). К.: Альтернативи, 1999. 304 с.
- 2. Браницький В. О.** Вища педагогічна освіта на Україні в роки семирічки. *Український історичний журнал*. 1967. № 5. С. 38–46.
- 3. Быкова Н. Н.** Совершенствование заочного обучения в высшей школе средствами открытого образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Санкт-Петербург, 2006. 183 с.
- 4. Величні** перспективи розвитку народної освіти в шостій п'ятирічці. *Радянська школа*. 1956. № 2. С. 3–10.
- 5. Высшая** школа Украинской ССР за 50 лет: в двух частях (1917–1967 гг.). Ч. 2. (1945–1967) (на украинском языке) / під ред. Р. С. Ніконова, Ф. Я. Горовського. Київ: Вид. Київського університету, 1968. 539 с.
- 6. XX з'їзд** КПРС і завдання дальшого розвитку народної освіти та педагогічної науки. *Радянська школа*. 1956. № 4. С. 1–16.
- 7. Закон** „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР”. *Радянська школа*. 1959. № 5. С. 3–19.
- 8. Закон** УРСР „Про народну освіту”. *Радянська школа*. 1974. № 8. С. 2–18.
- 9. Капелюшний І. В.** Психолого-педагогічна підготовка студентів-заочників. *Радянська школа*. 1974. № 6. С. 99–103.
- 10. Коммунистическая** партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). 9-е изд., доп. и испр. Т. 9. 1956–1960 / Под общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. М.: Политиздат, 1986. 574 с.
- 11. Лазарев В. Н.** Высшее педагогическое образование без отрыва от основной деятельности: история, современное состояние: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01. Москва, 2004. 365 с.
- 12. Лист** заступника Міністра освіти УРСР О. Русько завідуючим обласними відділами народної освіти від 23 травня 1956 р. *Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України (ЦДАВО України)*. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 1855. Арк. 193–194.
- 13. Лист** заступника Міністра освіти УРСР О. Русько завідуючим обласними відділами народної освіти та директорам педагогічних інститутів від 22 березня 1956 р. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 1855. Арк. 40–42.
- 14. Маринич О. М.** Завдання шкіл та органів народної освіти у новій п'ятирічці. *Радянська школа*. 1971. № 9. С. 1–12.
- 15. Народное** образование в СССР. Сборник нормативных актов / сост.: Голубева Н. Е.; спец. науч. ред.: Павлицев К. С. Москва: Юрид. лит., 1987. 336 с.
- 16. Нестеренко В. В.** Развитие заочной формы обучения в системе

вітчизняної вищої педагогічної освіти. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Педагогіка*. 2011. № 2. С. 12–18. **17. Ничкало Н. Г.** Підготовку педагогічних кадрів – на рівень сучасних вимог. *Радянська школа*. 1987. № 6. С. 3–9. **18. Пітов В.** Поєднання навчання з працею – вірний шлях поліпшення підготовки спеціалістів. *Комуніст України*. 1961. № 3. С. 34–42. **19. Постанова** Верховної Ради УРСР „Про хід виконання Закону про зміцнення зв’язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР”. *Радянська школа*. 1962. № 7. С. 3–9. **20. Постанова** „Про стан народної освіти і заходи по дальшому вдосконаленню загальної середньої, професійно-технічної, середньої спеціальної і вищої освіти в СРСР”. *Радянська школа*. 1973. № 9. С. 1–3. **21. Постановление** Верховного совета СССР от 12 апреля 1984 г. „Об основных направлениях реформы общеобразовательной и профессиональной школы”. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12897.htm>. **22. Постановление** Совета Министров СССР от 9 апреля 1964 г. № 285 „О дальнейшем улучшении высшего и среднего специального заочного и вечернего образования”. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15694.htm>. **23. Постановление** Центрального комитета КПСС, Совета Министров СССР и Всесоюзного центрального совета профессиональных союзов от 24 апреля 1984г. № 318 „О повышении заработной платы учителей и других работников народного образования”. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_12031.htm. **24. Постановление** ЦК КПСС и СМ СССР от 13 марта 1987 г. № 325 „О мерах по коренному улучшению качества подготовки и использования специалистов с высшим образованием в народном хозяйстве”. URL: http://www.school.edu.ru/laws.asp?cat_ob_no=5955&ob_no=5015&oll.ob_no_to=. **25. Приказ** Министра высшего и среднего специального образования СССР № 20 от 9 июля 1959 г. об объявлении Постановления Совета Министров СССР № 720 от 2 июля. 1959 г. „О льготах для студентов вечерних и заочных вузов и учащихся вечерних и заочных средних специальных учебных заведений”. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 2520. Арк. 65–67. **26. Про зміцнення** зв’язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в країні. Тези ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР. *Радянська школа*. 1958. № 11. С. 3–23. **27. Про підсумки** навчально-виховної роботи з студентами-заочниками педагогічних інститутів республіки у 1973–1974 н. р. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 8800. Арк. 11–21. **28. Рішення** XVI з’їзду КП(б)У – бойова програма роботи шкіл і органів народної освіти. *Радянська школа*. 1949. № 1. С. 1–5. **29. Строй І. Ф.** Перспективи і завдання заочної педагогічної освіти. *Радянська школа*. 1961. № 2. С. 71–76. **30. У ЦК КПРС і Раді Міністрів СРСР.** Про заходи по дальшому вдосконаленню вищої освіти в країні. *Радянська школа*. 1972. № 9. С. 1–5.

31. Червоненко С. Новий етап в розвитку народної освіти. *Комуніст України*. 1959. № 2. С. 12–25. **32. Шляхи** розвитку народної освіти в Радянському союзі у світлі рішень XXV з'їзду КПРС. *Вища і середня педагогічна освіта*. 1976. Вип. 9. С. 3–6.

References

1. Baran, V. K., & Danylenko, V. M. (1999). *Ukraina v umovakh systemnoi kryzy (1946–1980-ti rr.)* [Ukraine in the conditions of the systemic crisis (1946–1980)]. Kyiv: Alternatyva [in Ukrainian]. **2. Branytsky, V. O.** (1967). *Vyshcha pedahohichna osvita na Ukraini v roky seymrychky* [Higher pedagogical education in Ukraine during the seven years plan]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 38-46 [in Ukrainian]. **3. Bykova, N. N.** (2006). *Sovershenstvovanye zaочноho obucheniya v vysshei shkole sredstvamy otkrytoho obrazovaniya* [Improvement of distance learning in higher education by means of open education]. *Candidate's thesis*. Saint-Petersburg [in Russian]. **4. Velychni** perspektyvy rozvytku narodnoi osvity v shostii p'iatyrychsi [Majestic prospects for the development of public education in the Sixth Five-Year plan]. (1956). *Radianska shkola*, 2, 3-10 [in Ukrainian]. **5. Nikonov, R. S., & Horovskyi, F. Ya.** (1968). *Vysshaia shkola Ukraynskoï SSR za 50 let* [Higher school of the Ukrainian SSR for 50 years]. (Part 2, 1945–1967). Kyiv: Vyd. Kyivskoho universytetu [in Russian]. **6. XX z'їzd** KPRS i zavdannia dalshoho rozvytku narodnoi osvity ta pedahohichnoi nauky [XX Congress of the CPSU and the task of further development of public education and pedagogical science]. (1956). *Radianska shkola*, 4, 1-16 [in Ukrainian]. **7. Zakon „Pro zmitsnennia zv'iazku shkoly z zhyttiam i pro dalshyi rozvytok systemy narodnoi osvity v Ukrainskii RSR”** [Law “On strengthening the connection between school and life and on the further development of the public education system in the Ukrainian SSR”]. (1959). *Radianska shkola*, 5, 3-19 [in Ukrainian]. **8. Zakon** URSS „Pro narodnu osvitu” [Law of the USSR “On Public Education”]. (1974). *Radianska shkola*, 8, 2–18. [in Ukrainian]. **9. Kapeliushnyi, I. V.** (1974). *Psykhologo-pedahohichna pidhotovka studentiv-zaochnykyv* [Psychological-pedagogical training of students-correspondents]. *Radianska shkola*, 6, 99-103 [in Ukrainian]. **10. Ehorov, A. H., & Boholiubov, K. M.** (1986). *Kommunistycheskaia partia Sovetskoho Soiuzu v rezoliutsiyakh y resheniyakh s'ezdov, konferentsiy y plenumov TsK (1898–1986)* [The Communist Party of the Soviet Union in resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee (1898-1986)]. (Vol. 9, 1956–1960). Moscow: Polytyzdat [in Russian]. **11. Lazarev, V. N.** (2004). *Vysshee pedahohicheskoe obrazovanye bez otryva ot osnovnoi deiatelnosti: ystoriya, sovremennoe sostoianye* [Higher pedagogical education without interruption from the main activity: history, current state]. *Doctor's thesis*. Moscow [in Russian]. **12. Lyst** zastupnyka Ministra osvity URSS O. Rusko zavidiuchym oblasnymy viddilamy narodnoi osvity vid 23 travnia

1956 r. [Letter of the Deputy Minister of Education of the USSR O. Rusko to the head of the regional departments of public education dated May 23, 1956]. (1956, May). *Tsentr. derzh. arkhiv vyshch. orhaniv vlady ta upr. Ukrainy (TsDAVO)*. F. 166. Op. 15. Spr. 1855. Ark. 193-194. [in Ukrainian]. **13. Lyst** zastupnyka Ministra osvity URSR O. Rusko zaviduiuchym oblasnymy viddilamy narodnoi osvity ta dyrektoram pedahohichnykh instytutiv vid 22 bereznia 1956 r. [Letter of the Deputy Minister of Education of the USSR O. Rusko to the head of the regional departments of public education and directors of pedagogical institutes dated March 22, 1956]. (1956, March). *Tsentr. derzh. arkhiv vyshch. orhaniv vlady ta upr. Ukrainy (TsDAVO)*. F. 166. Op. 15. Spr. 1855. Ark. 40-42 [in Ukrainian]. **14. Marynych, O. M.** (1971). Zavdannia shkil ta orhaniv narodnoi osvity u novii p'iatyrychsi [Tasks of schools and public education bodies in the new five-year plan]. *Radianska shkola*, 9, 1-12 [in Ukrainian]. **15. Holubeva, N. E.** (1987). Narodnoe obrazovanye v SSSR. Sbornyk normatyvnykh aktov [Public education in the USSR. Collection of normative acts]. Moskow: Yuryd. lyt. [in Russian]. **16. Nesterenko, V. V.** (2011). Rozvytok zaochnoi formy navchannia v systemi vitchyznianoj vyshchoj pedahohichnoji osvity [Development of correspondence form of education in the system of the national higher educational education of the sciences]. *Nauk. zap. Ternop. nats. ped. un-tu. Pedahohika*, 2, 12-18 [in Ukrainian]. **17. Nychkalo, N. H.** (1987). Pidhotovku pedahohichnykh kadriv – na riven suchasnykh vymoh [Training of teachers – at the level of modern requirements]. *Radianska shkola*, 6, 3-9 [in Ukrainian]. **18. Pitov, V.** (1961). Poiednannia navchannia z pratseiu – virnyi shliakh polipshennia pidhotovky spetsialistiv [Combining learning with work is the right way to improve training]. *Komunist Ukrainy*, 3, 34-42 [in Ukrainian]. **19. Postanova** Verkhovnoi Rady URSR „Pro khid vykonannia Zakonu pro zmitsnennia zv'iazku shkoly z zhyttiam i pro dalshyi rozvytok systemy narodnoi osvity v Ukrainskii RSR” [Resolution of the Verkhovna Rada of the USSR “On the implementation of the Law on strengthening the connection between school and life and on the further development of the public education system in the Ukrainian SSR”]. (1962). *Radianska shkola*, 7, 3-9 [in Ukrainian]. **20. Postanova** „Pro stan narodnoi osvity i zakhody po dalshomu vdoskonalenniu zahalnoi serednoi, profesiino-tekhnichnoi, serednoi spetsialnoi i vyshchoj osvity v SRSR” [Resolution “On the state of public education and measures to further improvement the general secondary, vocational, secondary special and higher education in the USSR”]. (1973). *Radianska shkola*, 9, 1-3 [in Ukrainian]. **21. Postanovlenye** Verkhovnoho soveta SSSR ot 12 aprelija 1984 h. „Ob osnovnykh napravleniyakh reformy obshcheobrazovatelnoi y professyonalnoi shkoly” [Resolution of the Supreme Soviet of the USSR on April 12, 1984 “On the main directions of the reform of the general education and vocational schools”]. (1984, April). Retrieved from <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12897.htm> [in Russian]. **22. Postanovlenye** Soveta Mynystrov SSSR ot 9 aprelija 1964 h.

№ 285 „O dalneishem uluchshenyy vyssheho y sredneho spetsialnoho zaochnoho y vecherneho obrazovanyia” [Resolution of the Council of Ministers of the USSR on April 9, 1964 No. 285 “On further improvement of higher and secondary specialized correspondence and evening education”] (1964, April). Retrieved from <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15694.htm> [in Russian].

23. Postanovlenye Tsentralnoho komyteta KPSS, Soveta Mynystrov SSSR y Vsesoiuznoho tsentralnoho soneta professyonalnykh soiuzov ot 24 apreliia 1984h. № 318 „O povyshenyy zarabotnoi platy uchyteliei y druhykh rabotnykov narodnoho obrazovanyia” [Resolution of the Central Committee of the CPSU, the Council of Ministers of the USSR and the All-Union Central Sonnet of Trade Unions on April 24, 1984. No. 318 “On increasing the wages of teachers and other workers in public education”]. (1984, April). Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_12031.htm [in Russian].

24. Postanovlenye TsK KPSS y SM SSSR ot 13 marta 1987 h. № 325 „O merakh po korennomu uluchsheniyu kachestva podgotovky y yspolzovanyia spetsyalystov s vysshym obrazovanyem v narodnom khoziaistve” [Resolution of the Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR on March 13, 1987, No. 325 “On measures to radically improve the quality of training and use of specialists with higher education in the national economy”]. (1987, March). Retrieved from http://www.school.edu.ru/laws.asp?cat_ob_no=5955&ob_no=5015&oll.ob_no_to= [in Russian].

25. Prykaz Mynystra vyssheho y sredneho spetsyalnoho obrazovanyia SSSR № 20 ot 9 yiulia 1959 h. ob obiyavlenyy Postanovlenyia Soveta Mynystrov SSSR № 720 ot 2 yiulia. 1959 h. „O lhotakh dlia studentov vechernykh y zaochnykh vuzov y uchashchyykh sia vechernykh y zaochnykh srednykh spetsyalnykh uchebnikh zavedenyi” [Order of the Minister of Higher and Secondary Specialized Education of the USSR No. 20 on July 9, 1959 on the announcement of the Resolution of the Council of Ministers of the USSR No. 720 of July 2. 1959 “On benefits for students of evening and part-time universities and students of evening and part-time secondary specialized educational institutions”]. (1959, July). *Tsentr. derzh. arkhiv vyshch. orhaniv vlady ta upr. Ukrainy (TsDAVO)*. F. 166. Op. 15. Spr. 2520, Ark. 65-67 [in Russian].

26. Pro zmitsnennia zv’iazku shkoly z zhyttiam i pro dalshyi rozvytok systemy narodnoi osvity v kraini. Tezy TsK KPSS i Rady Ministriv SRSR [On strengthening the connection between school and life and on the further development of the public education system in the country. Abstracts of the Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR]. (1958). *Radianska shkola, 11*, 3-23 [in Ukrainian].

27. Pro pidsumky navchalno-vykhovnoi roboty z studentamy-zaochnykamy pedahohichnykh instytutiv respubliky u 1973-1974 n. r. [On the results of educational work with part-time students of pedagogical institutes of the republic in 1973-1974]. *TsDAVO Ukrainy (Tsentr. derzh. arkhiv vyshch. orhaniv vlady ta upr. Ukrainy)*. F. 166. Op. 15. Spr. 8800. Ark. 11-21.

28. Rishennia XVI z'izdu KP(b)U – boiova prohrama roboty shkil i orhaniv narodnoi osvity [Decision of the XVI Congress of the CP(b)U – combat program of schools and public education bodies]. (1949). *Radianska shkola*, 1, 1-5 [in Ukrainian]. **29. Stroi, I. F.** (1961). *Perspektyvy i zavdannia zaочноi pedahohichnoi osvity* [Prospects and objectives of distance pedagogical education]. *Radianska shkola*, 2, 71-76 [in Ukrainian]. **30. UTsK KPRS i Radi Ministriv SRSR. Pro zakhody po dalshomu vdoskonalenniu vyshchoi osvity v kraini** [U Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR. On measures to further improvement of higher education in the country]. (1972). *Radianska shkola*, 9, 1-5 [in Ukrainian]. **31. Chervonenko, S.** (1959). *Novyi etap v rozvytku narodnoi osvity* [A new stage in the development of public education]. *Komunist Ukrainy*, 2, 12-25 [in Ukrainian]. **32. Shliakhy rozvytku narodnoi osvity v Radianskomu soiuzi u svitli rishen XXV z'izdu KPRS** [Ways of development of public education in the Soviet Union in the light of the decisions of the XXV Congress of the CPSU]. (1976). *Vyshcha i serednia pedahohichna osvita*, 9, 3-6 [in Ukrainian].

Ковпак О. С. Розвиток заочної педагогічної освіти в Україні у 1950–1980-х рр. в історичному контексті

Проблему розвитку заочної педагогічної освіти розглянуто в історичному контексті як сукупність соціальних, суспільно-політичних і економічних умов, що визначали її мету, завдання, характер та особливості. З'ясовано, що розвиток заочної педагогічної освіти був зумовлений післявоєнною відбудовою народного господарства та науково-технічною революцією, що вимагало кваліфікованих спеціалістів. Державна політика в галузі освіти була направлена на забезпечення обов'язкової загальної середньої освіти, внаслідок чого з'явилася проблема дефіциту педагогічних кадрів, ефективним способом вирішення якої в умовах складної соціально-економічної ситуації в країні стала заочна педагогічна освіта. Це підтверджується прийняттям ряду законодавчих актів, спрямованих на її вдосконалення. Вона була не лише джерелом подолання кадрового дефіциту в школах, а й зручним ідеологічним інструментом тогочасної влади, що стало причиною високої централізації та директивного управління нею.

Ключові слова: заочна педагогічна освіта, розвиток, історичний контекст, соціальні умови, економічні умови.

Ковпак Е. С. Развитие заочного педагогического образования в Украине в 1950–1980-х гг. в историческом контексте

Проблему развития заочного педагогического образования рассмотрено в историческом контексте как совокупность социальных, общественно-политических и экономических условий, определявших его цели, задачи, характер и особенности. Установлено, что развитие

заочного педагогического образования было обусловлено послевоенным восстановлением народного хозяйства и научно-технической революцией, что требовало квалифицированных специалистов. Государственная политика в области образования была направлена на обеспечение обязательного общего среднего образования, в результате чего появилась проблема дефицита педагогических кадров, эффективным способом решения которой в условиях сложной социально-экономической ситуации в стране стало заочное педагогическое образование. Это подтверждается принятием ряда законодательных актов, направленных на его совершенствование. Оно было не только источником преодоления кадрового дефицита в школах, но и удобным идеологическим инструментом тогдашней власти, что стало причиной высокой централизации и директивного управления им.

Ключевые слова: заочное педагогическое образование, развитие, исторический контекст, социальные условия, экономические условия.

Kovpak O. S. Development of correspondence pedagogical education in Ukraine in 1950–1980 in the historical context

The problem of development of correspondence pedagogical education is considered in the historical context as a set of social, socio-political and economic conditions that determined its purpose, objectives, nature and features. It was found that the development of distance pedagogical education was due to the postwar reconstruction of the national economy and the scientific and technological revolution, which required qualified specialists. The state policy in the field of education was aimed at ensuring compulsory general secondary education, which resulted in the problem of shortage of teachers, an effective way to solve it in the difficult socio-economic situation in the country was distance education. This is confirmed by the adoption of a number of legislative acts aimed at its improvement. It was not only a source of overcoming the shortage of staff in schools, but also a convenient ideological tool of the government, which led to high centralization and policy management.

Key words: correspondence pedagogical education, development in the historical context, social conditions, economic conditions.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2020 р.
Прийнято до друку 13.11.2020 р.
Рецензент – д. і. н., проф. Набока О. В.